Fran Krsto Frankopan

Jarne bogati

SADRŽAJ

AKTUŠ PERVI _____ 3

Scena perva _____ 3

Scena druga _____ 3

Scena treta _____ 5

Scena četerta _____ 6

RJEČNIK_____ 7

AKTUŠ PERVI

Scena perva

JARNE BOGATI: Ah! Kar ena žena žlahtnega roda je ena kača stropovita. Le takur ma ženitba more biti resna pelda vsem deželnikom koteri se hoteu nadiči zgora svoje žlahte ino oženit, kakur sam jest sturil, z anom guspodičnom. Nje žlahtnost je dobra: le to je, viš, ino je stvar močne hvale, pa je tudi zapletena z vnogimi gorkostmi ino hudobe; ja, blagur njemu ki se ne vplendra. Jest siromak zdajc se vučim na momu strošku ino poznajem kakvar je žlahtnost moje guspodinje; nič druziega nemam, kar žalost ino skerbi. Oh, Jarne, Jarne, kakur bi ti bojl bil sturil, premda maš blagu ino denarje, nikuli nikar guspodičnu obljubit, an pa enu tvoje glihe, dobru ino pohlivnu, ka bi ti hižila ino marno poslovala! Zdajc ti vse ni[č] ne prudi. Žena, le ta se s tobu sramuje; kad joj gift pride, vse kuli ino glatku strahuje; služavniki, le ti te ne poštuju, an pa guspodinju; denarji k hudiču gredu; ja, pač sam ne viš akur si gospud an pa hlapac na domu. Jarne, siromak Jarne! Ti si sturil anu groznu oslariju. Nikuli domur ne pridem kar ne najdem stranskega, vse skuz poštarji ino prijetlici prihaju pa spet odhaju.

Scena druga

Jarne vidi iz svoje hiže izhodit Budimodra.

JARNE: Kar hudiča le ta je sturil u mojoj hiži?

BUDIMODER: Da te plentaj, kar ta človik me vidi.

JARNE: Le ta zares me ne poznaje.

BUDIMODER: Per moji duši hudo me varja.

JARNE: Hej, slišiš! Kar ti je tešku pozdravit?

BUDIMODER: Da te hudič! Kakur sam se baal da mi pravi kar me je vidil vun s hiže pejti.

JARNE: Pomagaj Buh.

BUDIMODER: Buh vam lonaj.

JARNE: Jest menim, vi niste z le tega vareša.

BUDIMODER: Naa, jest sam iz dolnje deželje od Višnje Gore.

JARNE: Moj ljubi, akur vam dragu, pravte mi, ste z le te hiže zdajc prišli?

BUDIMODER: St, st, tihu.

JARNE: Kakur?

BUDIMODER: Nič, nič, st!

JARNE: Kar pa?

BUDIMODER: Tihu, ne pravte obenom dar st' me vidli le tu vun ziti.

JARNE: Zakar?

BUDIMODER: Moj Bug, zakaj...

JARNE: Kar zakaj?

BUDIMODER: Le tihu, le tihu: jest se baam kar me ki sliša.

JARNE: Ojbo, obeni, obeni.

BUDIMODER: Ja, viste, sam bil od strane enega gospuda pri le toj guspodinji (da te plentaj, kakur je frišna!) ino mi se zdi dar su se obljubili; zdaj me zastupite?

JARNE: Ja, pač.

BUDIMODER: Zatur mam pefelič da varjam kar me obeni ne vidi. Moj ljubi cartani, lipo vas prosim, ne pravte obenom dar ste me vidli.

JARNE: Na, na, nikuli z mojih vust ne zide.

BUDIMODER: Ja menim, jest tudi vim tverdno molčat ino flisno pefelič sturit.

JARNE: Prav je le taku.

BUDIMODER: Še eno slište, per moji duši, smišno. Muž le te gospodinje, takur praviju, ajfra ka en hudič ino neče dar ju obeni ljubi. Jest menim, akur mu k vuhu pride ljubeznost moga gospuda, dar ga zludi zame od jeznosti. Saj me prav razmite.

JARNE: Ja, še preprav.

BUDIMODER: Al pa on gerdi tat nima nič viti od vsega le tega.

JARNE: Ja, gvisno.

BUDIMODER: Naj le ajfra, saj mu dobro zdi; kad pejde v Rogatec, naj pa pezdi. Ni li res, saj me zastupite?

JARNE: Kakur pa, vse glatku.

BUDIMODER: Slište, zaskuzi, obenom ne pravte dar ste me vidli od le tu vun priti, ar bi vsu stvar pogerdili. Saj me prav razmite?

JARNE: Ja, res je. Moj ljubi, kakur se praša, čigar si služavnik?

BUDIMODER: Le tar je an žlahtan gospud z horvackega ursaga ino se pravi gospud Perdi - naa, Poperdi - naa, Zaprezi - naa, nikar: Zareni, Zaženi - tudi ne; da te hudič zami, nikuli mu ne znam ime prav vpetiti. Le tu ga mam napisana. Izname iz mošnje od vrata jednu ceduljicu, koju Jarne z okulari prešte ter v jednom rajnmu ime najde.

JARNE: To je tar gospud kteri je prišal sim stati?

BUDIMODER: Ja, pri Zlatoj kruni; ja, ja, le ta je.

JARNE (na strani): Prav sam djal da ni prez zroka taj Horvat le sim na stan prišal; zatur tudi moja gospodinja vse skuz pri obloku posluje.

BUDIMODER: Slište, per moji duši, nikuli niste vidli enega gospuda takur žlahtna ino cartana. Le kar sam šal pravit le toj gospodinji da moj gospud želi nje služavnik biti ino prosi tu frajntšoft, kadar le tega gerdega tata nje molža ne bu doma, kar joj more na službu priti, prece mi je šenkal pet ino štirdjeset riparjev. Kaj vam se zdi od le tega tringelta? Saj an hlapec cel dan kopa, še ne dobi kar desjet soldov.

JARNE: Oh, siromak Jarne! (s: s:) Saj ste posal opravli?

BUDIMODER: Kakur pa? Še nis prav vnutar stupil, prece mi je naproti prišla ena gvisna Katrica ino skoz dve riči je moga gospuda pefelič zastupila, pa me prece na gospodinju zapeljala.

JARNE: Ah, kurba šentana (s: s:)!

BUDIMODER: Le ta Katrica, da me šentaj, bisna ka ena sernica, je v momu telu zadobila serce ino jetrice. Oh, Katrica, krota kačasta!

JARNE: Moj ljubi, gospodinja je rada slišala tve bisede? Je l' kaj poručila tvomu gospudu?

BUDIMODER: Hum, menim da je rada slišala, pa le takur pravila (da te Buh Amen, že sam pozabil) - taku, taku - ja, slište: "Jest sam služavnica tvega cartana gospuda ino lipu hvalim na frajntšofti kar me ljubi; jest tudi rajša nocuj ka sguda bi z njim pravila, an par moj molž, da ga hudič zame, vse stac ka ena kokuš doma varja; naj le bu, hčem že najti glegenhajt s tvojim gospudom ljubeznost utverditi." Takur je dijala pa enu kantu černikala nažegnala.

JARNE: Ah! Žena ferdamena (s: s:)!

BUDIMODER: Da te ma srajca: ha, ha, le to bu lipu da molž ne bu nič vedil kakur iz enega praseta jelenom postane! Naj le ajfra ta stari kozel, naj le ajfra, moga gospuda vun ne israufa. Ni li res?

JARNE: Ja, gvisno da je res.

BUDIMODER: Bug vas varjaj; jest moram pejti; obenom ne pravte kar ste me vidli; nič ne upajte druzimo kar sam vam dijal, da le molžu na vuha ne pride.

JARNE: Ja, ja, dobru je, dobru.

BUDIMODER: Jest, per moji duši, kar mi se poupa, ne b' druzimo poupal za cel rajniš, ja. Slište, vi molčte, jest tudi bum molčal. (S tim projde popivajuč.)

Scena treta

Jarne sam žalostno šeče.

JARNE: Nu, Jarne siromak, kaj praviš? Si slišal kakur te guspodinja poštuva? Verješ zdaj da ni tebe obljubila, an pa tvoje denarje? Zastupiš kar je za ženu jemati anu guspodičnu? Tir joj nič ne smiš sturiti, nje žlahtnost roke ti veže; akur joj daš hudu reč, nisi žiher kar te vun z hiže kar enega psa ne stirje. Ja, moj Jarne, takur gre, takur, kir se med žlahtne gospude zareva. Oh, kakur bi bojl bil sturil hčer zaročiti botra Jurija an pa botra Miheleca; ne bi zdaj terpil le te truce ino sramote, sam bi si tadar pravicu sturil z anom knufastom ščapicom an par z močnom žlafernicom, kar bi joj prece z vust ino z nosa kerv scedila.

Da ju plentaj, zdaj kakur češ sturit? Horvat le ta je muder; žena le ta je hudobna; jan druzimu su obljubili glegenhajt najti skupar se zastati. Akur molčiš, gvisno kozel postaneš; akur kaj praviš, hudič te vzame. Haj ju, haj ju, jest siromak!

Molč, Jarne! Sturi le takur: pejdi prece k očetu i materi ino pravi im vser glatku kar se je zgudilo, te če znati guspodinju ukrotiti. Ja, per moji duši, dobru bu, dobru, prece grem. Ho le, le, sami su prišli, nikuli bojl.

Scena četerta

Gospud i gospa Hozenbosser, Jarne takaj.

G-d HOZENBOSSER: Kakur ste, cartani sin? Kaj vam se zgudilo dar ste le taku turobni?

JARNE: Em mam pač uržeh, ino...

G-a HOZENBOSSER: Moj Bug, kakur je gerdo, ljubi sin, kar ne pozdravete ljudje kadaj k vam pristupeju.

JARNE: Gvisno, ma draga mati, em mam druziga v glavi, kar preženje.

G-a HOZENBOSSER:

Frangepansche Akten. Haus-, Hof- u. Staats-Archiv. Wien, [bez god.].

RJEČNIK

ajfrati (njem.) - biti ljubomoran
aktuš (lat.) - čin
akur - ako
al - ali; ili
an - jedan
an pa - nego
ar - jer

baati se - bojati se; **baam se** - bojim se
biseda - besjeda, riječ
blagur - blago
bojl - više
botar (lat.) - kum
Bug - Bog
Buh - bog

cartani (njem.) - nježan, drag

černikalo - crno vino
čigar - čiji

dar - da
deželnik - seljak; zemljak
deželja - zemlja, pokrajina
dijati - govoriti
djati - reći
domur - doma, kući
dragu - dragođ
druzi - drugi
druzimo - drugima

en - jedan

ferdamen (njem.) - proklet
flisno (njem.) - marljivo
frajntšoft (njem.) - prijateljstvo; ljubaznost; usluga
frišan (njem.) - čio, krepak

gerd - ružan
gift (njem.) - otrov; bijes
glatku - glatko; potanko
glegenhajt (njem.) - prigoda
glih (njem.) - jednak
gospodinja, guspodinja - gospodarica; supruga
gospud - gospodin
grem, gre, gredu - v. **gresti**
gresti (prez. **grem**) - ići
gvisan (njem.) - neki; pravi, siguran, nesumnjiv
gvisno - sigurno

hčem - hoću
hčer - kći
hiža - kuća
hlapac, hlapec - sluga
hud - zao
hudič - vrag
hudoba - zloba; nakaza
ino - i
israufati - izgurati
izhoditi - izlaziti

ja - ja; da
jan - jedan
jest - ja
jeznost - srditost

kača - zmija
kačast - zmijast
kadar - kada
kakur - kako

kar - ta; što; da; samo
ki, ka, ko - koji, koja, koje
kir - koji
knufast (njem.) - kvrgav
koteri - koji
kozel - jarac
krota (njem.) - krastača (žaba)
kteri - koji

le - samo
lonati (njem.) - platiti, nagraditi

ljubeznost - ljubav
ljubi - dragi

mam, maš - v. **mati**
mati - imati
molčati - šutjeti
molž - muž
mošnja - kesa, vreća

naa - ne
naj - neka
nažegnati - natočiti
nič - ništa
nikar - nemoj, nemojte
nikuli - nikad
nocuj - večeras

obeni - nitko
oblok - prozor
ojbo - o ne
okulari (tal.) - naočale
on - onaj
oslarija - glupost

pa - i
pač - čak, nego
pefelič (njem.) - zapovijed
pejti - poći
pelda (mađ.) - primjer
per moji duši - na moju dušu
pezditi - vjetriti; smrdjeti
plentati (njem.) - oslijepiti
pohlivan - smjeran, krotak
poslovati - raditi
poštar - vjesnik, raznositelj glasina
poupati - povjeriti
pozabiti - zaboraviti
prav - upravo, pravo
praviti - govoriti, kazati
prece - odmah
preprav - previše dobro
prešteti - pročitati
prez - bez
prihajati - dolaziti
prijetlik - prijatelj
priti - doći
projti - proći; otići
pruditi - koristiti

rajnem (njem.) - okvir
rajniš - rajnski dukat ili rajnska forinta, vrsta novca koji se kovao u Njemačkoj u području Rajne
rajše - radije
razmiti - razumjeti
res - istina
resan - prav, istinit
ripar - vrsta novca, groš
roke - ruke

s. s. - sam sebi
saj - sad; ovaj; ta
sguda - rano
skerbiti - brinuti se
skupar - skupa, zajedno
skuz - kroz
sold (tal.) - sitan novac
spet - opet
srajca - košulja
stac - **vse stac** - neprestano
stirati - istjerati
stropovit - otrovan
strošak - trošak
sturiti - učiniti

šal - išao
ščapica - batina
še - još
šenkati (njem.) - darovati
šentaj - da te šentaj - neka te vrag nosi
šentan - proklet

štirdjeset - četrdeset; **pet ino štirdjeset** - četrdeset i pet

takaj - također
taku, takur - tako
ter - te, i, pa
tihu - tiho
tringelt (njem.) - napojnica
truc (njem.) - prkos
tudi - također

upati - nadati se
ursag (mađ.) - zemlja, država
urž - briga

vareš (mađ.) - grad, varoš
varjati - paziti, nadzirati; promatrati
verjeti - vjerovati
vim, viš - v. **viti**
viti (prez. **vim**) - znati
vnogi - mnogi
vnutar - unutra
vpetiti - pogoditi; zamijetiti, zapaziti
vplendrati se - zaplesti se, uloviti se
vse - sve; **vse skuz** - potpuno
vučiti - učiti
vun - van
vzeti - uzeti

z - s; iz
zagnati (prez. **zarenem**) - zatjerati
zakar - zašto
zame - uzme
zapeljati - zavesti; odvesti
zapreti - zatvoriti
zarenem - v. **zagnati**
zares - doista
zaročiti - zaručiti
zaskuzi - doista
zastati se - sastati se
zastupiti - razumjeti
zatur - zato
zaženi - v. **zagnati**
zdaj - sada
zdajc - sada
zdi se - čini se
zgora - odozgor, gore
zguditi se - dogoditi se
ziti - izići
zludi - vrag
zrok - uzrok, **prez zroka** - bez razloga

že - već
žiher (njem.) - siguran
žlafernica (njem.) - pospanka
žlahta (njem.) - rod, pleme
žlahtan (njem.) - plemeniti
žlahtnost (njem.) - plemenitost